

**HUQUQIY SOHADA BIOMETRIK TEXNOLOGIYALAR:
O'ZBEKISTON MA'LUMOTLARNI HIMOYA QILISH QONUNCHILIGI
VA YAPONIYA TAJRIBASI TAHLILI**

Mansurov Murodbek,

Toshkent davlat yuridik universiteti 1-kurs talabasi

Annotatsiya: *biometrik texnologiyalar (barmoq izi, yuzni tanish, ko'z to'rdasini skanerlash va boshqalar) O'zbekistonda va butun dunyoda tez sur'atlar bilan kengayib bormoqda. Bbu esa maxfiylik va ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha jiddiy savollarni keltirib chiqarmoqda. Ushbu maqola O'zbekistonda biometrik ma'lumotlarni qayta ishlashni tartibga solishni "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi O'RQ-547-sonli Qonun (2019) doirasida ko'rib chiqadi va Yaponiya «Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish to'g'risida»gi qonuni (Act on the Protection of Personal Information, qisqartirilgan - APPI) bilan boshqariladigan ancha shakllangan tizim bilan taqqoslaydi. Qiyosiy-huquqiy tahlil va rasmiy manbalardan foydalangan holda, tadqiqot shuni ko'rsatadiki, har ikki mamlakat ham biometrik ma'lumotlarni aniq rozilik va xatarlarni baholashni talab qiluvchi maxsus toifa sifatida qaraydi. Biroq, O'zbekistonning tartibga solish tizimi umumiy xarakterdagi normalardan iboratligi uchun hali boshlang'ich bosqichda. Yaponiya esa Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish komissiyasi (Personal Protection Commission, qisqartmasi - PPC) tomonidan ishlab chiqilgan batafsil ko'rsatmalarni taqdim etadi va sun'iy intellektga asoslangan biometrik xatarlarni bartaraf etish uchun 2025-yilgi o'zgartirishlarga tayyorgarlik ko'rmogda. Muhokamada O'zbekistonda ijro etish va aniqlikdagi bo'shliqlar yoritiladi va shaxsiy taklif va tavsiyalar bilan yakunlanadi.*

Kalit so'zlar: *biometrik ma'lumotlar, ma'lumotlarni himoya qilish, APPI, Shaxsiy ma'lumotlar to'g'risidagi qonun, maxfiylik.*

Kirish

Biometrik texnologiyalar bu barmoq izlari, yuzni tanish, koʻz toʻr pardasi skaneri yoki ovoz namunalari kabi noyob jismoniy yoki xulq-atvor xususiyatlaridan foydalangan holda maʼlum bir shaxsni aniqlashga yordam beradigan tizimlar tushuniladi. Ushbu texnologiyalar huquqni muhofaza qilish, chegara nazorati, bank ishi va davlat xizmatlaridan foydalanish kabi sohalarda shaxsni tasdiqlash, xavfsizlikni kuchaytirish va kasbiy jarayonlarni tartibga solish uchun huquqiy sohada muhim ahamiyat kasb etmoqda. Masalan, yuzni tanish texnologiyasi va boshqa biometrik maʼlumotlar davlat tomonidan nazorat qilinadigan turli davlat xizmatlari tizimlariga kirishdagi qiyinchiliklarni kamaytiradi va fuqarolarga bu xizmatlardan foydalanishda yengilliklar taqdim etadi.

Turli rivojlangan davlatlarda foydalanib kelinayotgan ushbu texnologiyaning jadal oʻsishi sunʼiy intellekt (AI) va raqamli vositalardagi yutuqlar bilan bogʻliqdir. 2023-yilda jahon bozorida ushbu texnologiya qariyb 50 milliard dollarga baholandi va uning yanada kengayishi kutilmoqda. Biroq, bu yutuqlar oʻziga xos xatarlar bilan birga keladi: biometrik maʼlumotlar oʻta shaxsiy va almashtirib boʻlmaydigan maʼlumotlar sirasiga kiradi. Uni parollarga oʻxshab almashtirish imkonsiz. Agar ular buzilsa, turli talofatlar kelib chiqishi mumkin. Masalan, biometrik maʼlumotlar egasi umrbod tahdid ostida boʻladi va koʻplab firibgarlikda shaxsiy maʼlumotlari uning nomidan foydalanilishi mumkin. Maʼlumotlarni himoya qilish toʻgʻrisidagi qonun hujjatlari ushbu maʼlumotlarning qanday toʻplanishi, qayta ishlanishi, saqlanishi va uzatilishini tartibga solishda, texnologik imtiyozlarni shaxsiy huquqlar bilan muvozanatlashda muxim rol oʻynaydi.

Ushbu maqola O‘zbekiston va Yaponiyada biometrik texnologiyalarga oid ma’lumotlarni himoya qilish qonunlarini tahlil qiladi. Raqamli iqtisodiyotga o‘tayotgan Markaziy Osiyo davlati bo‘lgan O‘zbekiston 2019-yilda bank va sog‘liqni saqlash kabi sohalarda biometrikaning o‘sib borayotgan sharoitida uni tartibga solishning dastlabki bosqichini belgilab beruvchi «Shaxsiy ma’lumotlar to‘g‘risida»gi Qonunni qabul qildi. Texnologik gigant hisoblangan Yaponiya esa Yevropa Ittifoqining GDPR (“General Data Protection Regulation” - Ma’lumotlarni himoya qilish bo‘yicha umumiy reglament) kabi global standartlarga moslashish uchun bir necha bor o‘zgartirilgan «Shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish to‘g‘risida»gi qonun (APPI) asosida ancha mustahkam tizimga bo‘ldi. Yaponiyaning tajribasi biometrik ma’lumotlarni maxsus ma’lumotlar sifatida ko‘rib chiqishni o‘z ichiga oladi va 2025-yilga mo‘ljallangan o‘zgartirishlar AI asosidagi kuzatuv kabi yuqori xavfli ilovalar uchun jiddiyroq qoidalarini taklif qiladi.

Ushbu mamlakatlarni taqqoslash ahamiyatlidir, chunki O‘zbekiston Yaponiyaning yetuk yondashuvidan aniq belgilash va ijro etish bo‘shliqlarni bartaraf etishda o‘rnak olishi mumkin. Maqola qayta ishlash qoidalari, ijro mexanizmlari va muammolarni yoritishni maqsad qilgan bo‘lib, yakunda O‘zbekiston uchun innovatsiyalarga to‘sqinlik qilmasdan maxfiylikni yaxshiroq himoya qilish maqsadida o‘z qonunlarini xalqaro ilg‘or tajribalar bilan uyg‘unlashtirish yo‘llarini taklif qiladi.

Usullar (Metodologiya)

Ushbu tadqiqot rasmiy huquqiy manbalar, ikkilamchi manbalar va ekspert tahlillariga asoslangan holda qiyosiy-huquqiy tahlil usulini qo‘llaydi. O‘zbekiston bo‘yicha manbalar qatoriga DLA Piperning «Dunyodagi ma’lumotlarni himoya

qilish qonunlari» (2025) kiritilgan bo'lib, unda «Shaxsiy ma'lumotlar to'g'risida»gi Qonun (O'RQ-547, 2019) hamda Konstitutsiya (2023), Fuqarolik kodeksi (1997) va sohaga oid qonunlar kabi yordamchi hujjatlar ko'rsatilgan. Shuningdek, Temirov Rustam Qayumjanovichning «O'zbekiston huquq tizimida biometrik identifikatsiya» (2024) maqolasi tahlil qilindi, unda O'zbekiston tizimi Yevropa Ittifoqi tizimi bilan taqqoslanib, uning shakllanish bosqichida ekanligi ta'kidlanadi. Qo'shimcha ma'lumotlar LexisNexis veb-saytidan maxfiylik huquqlari bo'yicha kengroq yoritib berilgan maqolalaridan olindi.

Yaponiya bo'yicha men APPI (2003, 2022-yilda o'zgartirilgan, 2025-yilgi takliflar bilan) qonunini rasmiy tarjimalar va PPC (Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish komissiyasi) ko'rsatmalari orqali ko'rib chiqdim. 2025-yilgi yangilanishlar uchun «Japan biometric data protection APPI 2025» mavzusida veb-qidiruv o'tkazildi va biometrik qoidalar bo'yicha taklif qilingan o'zgartirishlar tafsilotlari olindi.

Natijalar

O'zbekistonning Biometrika va Ma'lumotlarni Qayta Ishlash bo'yicha Qonunchiligi

O'zbekistonning asosiy tartibga soluvchi hujjati «Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida»gi Qonun (O'RQ-547, 2019-yil iyulda qabul qilingan, oktabrda kuchga kirgan) bo'lib, u barcha shaxsiy ma'lumotlarni qayta ishlashga, jumladan, axborot texnologiyalari kabi usullardan qat'i nazar, biometrikaga nisbatan keng tatbiq etiladi. Shaxsiy ma'lumotlar shaxsni identifikatsiya qiluvchi har qanday ma'lumot sifatida belgilanadi, biometrika esa «biometrik shaxsiy ma'lumotlar» (barmoq izlari kabi anatomik/fiziologik xususiyatlar) yoki «genetik shaxsiy ma'lumotlar»

sifatida tasniflanadi. Bular «maxsus shaxsiy ma'lumotlar» toifasiga kiradi va kuchaytirilgan himoyani talab qiladi.

Biometrik ma'lumotlarni qayta ishlash uchun uni egasining aniq rozigi, qonuniy majburiyat yoki jamoat manfaati kabi qonuniy asoslar zarurdir. Tashkilotlar bu ma'lumotlardan foydalanishda shaffoflikni ta'minlashi, yuqori xavfli faoliyatlar uchun ma'lumotlarni himoya qilishga ta'sirni baholashni o'tkazishi va xavfsizlik choralarini qo'llashi shart. Chegaralararo uzatishlar muvofiqlik qarorlari yoki shartnomaviy kafolatlarni talab qiladi. Rustam Temirov («O'zbekiston huquq tizimida biometrik identifikatsiya» (2024)) ta'kidlaganidek, «O'zbekiston o'z tartibga solish tizimini rivojlantirishning dastlabki bosqichida» bo'lib, xalqaro standartlarga moslashishga e'tibor qaratmoqda, ammo batafsil biometrik ko'rsatmalar hanuzgacha kamlik qilmoqda.

Yordamchi qonunlarga shaxsiy ma'lumotlarni maxfiyligini kafolatlovchi Konstitutsiya, ma'lumotlar bilan ishlashning umumiy tartibi uchun Fuqarolik kodeksi va xodimlar biometrikasi uchun Mehnat kodeksi kiradi. Sohaga oid qonunlar ham ma'lum munosabatlarda biometrik ma'lumotlarni himoya qiladi. Masalan, «Bank siri to'g'risida»gi Qonun moliya sohasidagi biometrik ma'lumotlarni himoya qiladi, «Fuqarolar sog'lig'ini saqlash to'g'risida»gi qonun tibbiy biometrikani qamrab oladi, telekommunikatsiya qonunlari esa aloqaga oid ma'lumotlar uchun sir saqlashni ta'minlaydi. O'zbekistonda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Davlat personallashtirish markazi shaxsga doir ma'lumotlar sohasidagi vakolatli davlat organi sifatida e'tirof etiladi. Ushbu organ shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risidagi davlat siyosatini amalga oshirish, shaxsga doir ma'lumotlarning davlat reyestrini yuritish, ushbu qonunchilik

talablari va boshqa qonunchilik normalariga rioya etishni nazorat qilish kabi bir qancha vazifalarga ega.

Yaponiyaning Biometrika va Ma'lumotlarni Qayta Ishlash bo'yicha Qonunchiligi

Yaponiyaning asosiy qonuni «Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish to'g'risida»gi qonun hisoblanadi. (APPI, 2003-yilda qabul qilingan, 2017, 2020/2022-yillarda jiddiy o'zgartirishlar kiritilgan). Shaxsiy ma'lumotlar shaxsni identifikatsiya qiluvchi ma'lumotlarni o'z ichiga oladi, biometrika (masalan, barmoq izlari, yuz tasvirlari) esa «maxsus e'tiborni talab qiluvchi shaxsiy ma'lumotlar» — sog'liq, irq yoki jinoiy tarix kabi sezgir ma'lumotlar sifatida tasniflanib, to'plash va qayta ishlash uchun aniq rozilikni talab qiladi. APPI xususiy va davlat sektorlariga tatbiq etilib, maqsadni cheklash, xavfsizlik va kirish hamda tuzatish kabi shaxsiy huquqlarga urg'u beradi.

Biometrik ma'lumotlarni qayta ishlash shaxslarni maqsadlar haqida xabardor qilish, sezgir ma'lumotlar uchun oldindan rozilik olish va xavfsizlikni baholashni o'z ichiga oladi. 2022-yilgi o'zgartirish bo'yicha qoidabuzilishlar haqida bir necha kun ichida shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish komissiyasiga (PPC) va ta'sirlangan shaxslarga majburiy hisobot berishni joriy qildi. Yaponiya yuzni aniqlash tizimidan foydalanganda faol rozilik va katta ogohlantirish belgilarini talab qiladi. Bu shuningdek, kompaniyalarni ma'lumotlarni tezda o'chirishga va haqiqiy barmoq izlari yoki yuz fotosuratlarini o'rniga faqat maxfiy kodlarni saqlashga majbur qiladi. Chegaralararo uzatishlar esa xorijda ekvivalent himoya yoki rozilikni talab qiladi va Yaponiya Yevropa Ittifoqining muvofiqlik maqomiga ega.

Komissiya qoidabuzarliklar uchun jazolar ham qo'llay oladi. Bu jarimalar PPC tomonidan jiddiy qoidabuzarliklar uchun 100 million iyenagacha (taxminan 650,000 AQSh dollari) jarimalarni o'z ichiga oladi. Rudy Ng o'z maqolasida (2006) biometrika orqali kuzatuv kabi maxfiylik muammolarini ta'kidlaydi, Yaponiya buni saqlash muddatlarini cheklash orqali hal qiladi. 2025-yilga taklif qilingan o'zgartirishlar biometrik himoyani kuchaytirishni, AI kuzatuv salohiyati tufayli uni yuqori xavfli deb hisoblashni, to'xtatib turish so'rovlariga ruxsat berishni va bolalar biometrik ma'lumotlari uchun qoidalarni qo'shishni maqsad qilgan. Bu o'zgarishlar global tendensiyalarga javob berib, yevropaning GDPRiga yanada yaqinlashish imkonini beradi.

Munozara (Tahlil)

O'zbekiston va Yaponiya biometrik ma'lumotlar - barmoq izlari yoki yuz skanerlashi kabi narsalar - juda sezgir ekanligiga qo'shiladilar. Ikkala mamlakatda ham undan foydalanish odatda shaxsning aniq ruxsatini va mumkin bo'lgan xavflarni sinchkovlik bilan tekshirishni talab qiladi. Tashqi ko'rinishidan, ikkala tizim ham juda o'xshash ko'rinadi. Biroq, chuqurroq qaralsa, Yaponiya qoidalari ancha rivojlangan, aniq va qat'iy qo'llaniladi.

Yaponiyaning asosiy maxfiylik qonuni, APPI deb ataladi, biometrik ma'lumotlar uchun maxsus yozilgan juda batafsil ko'rsatmalar bilan qo'llab-quvvatlanadi. Ushbu ko'rsatmalar kompaniyalar va hukumat nima qila olishi va nima qila olmasligini aniq tushuntiradi, masalan, yuzlarni taniydigan jamoat kameralari, xodimlarni kuzatish tizimlari yoki chegara nazorati skanerlari bilan. Ular ko'p hollarda, masalan, ko'cha kuzatuv kabi faol rozilikni talab qiladi, kompaniyalarni iloji boricha haqiqiy shaxslarni yashirishga majbur qiladi va biometrik yozuvlarni saqlash muddatiga qat'iy cheklovlar qo'yadi. 2025-yilda

bo'lajak o'zgarishlar hatto shaxslarga maxfiylikka tahdid solsa, qayta ishlashni to'xtatishni talab qilish huquqini beradi. Qoidalar juda aniq va nazorat organi (Shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish komissiyasi) kompaniyalarni muntazam ravishda tekshirib, jiddiy jarimalarni to'lagani uchun, hamma chiziq qayerda ekanligini aniq biladi.

O'zbekistonning 2021-yildagi Shaxsiy ma'lumotlar to'g'risidagi qonuni ham biometrik ma'lumotlarni sezgir deb ataydi va yuqori xavfli foydalanish uchun rozilik va xavfni baholashni talab qiladi, bu juda yaxshi boshlang'ich nuqtadir. Ammo u shu bilan tugaydi. Sun'iy intellektga asoslangan yuzni aniqlash, ish joyini kuzatish yoki katta politsiya ma'lumotlar bazalari kabi zamonaviy muammolar uchun batafsil ko'rsatmalar yo'q. Ushbu qo'shimcha tushuntirishlarsiz turli banklar, kasalxonalar, telekommunikatsiya kompaniyalari yoki huquqni muhofaza qilish idoralari bir xil qonunni turli yo'llar bilan tushunishlari mumkin. Bu noaniqlikni keltirib chiqaradi va shaxsiy hayotga zarar yetkazilishi mumkin bo'lgan katta bo'shliqlarni qoldiradi.

Huquqni muhofaza qilish organlari ham shunga o'xshash voqeani hikoya qiladi. Yaponiyaning regulyatori proaktivdir - u tezda tekshiradi, audit o'tkazadi va jazolaydi. O'zbekistonda mas'ul agentlik mavjud va jazolar qonunga yozib qo'yiladi, ammo amalda tekshiruvlar kamdan-kam uchraydi va ko'pincha biror narsa noto'g'ri ketganidan keyingina amalga oshiriladi.

Kundalik hayotda bu shuni anglatadiki, Yaponiyada bir xil biometrik texnologiya - masalan, aeroport yuz skaneri yoki bankning shaxsni tekshirish tizimi - ancha aniqroq himoya choralari va kuchliroq nazorat bilan amalga oshiriladi, O'zbekistonda esa himoya ko'proq omadga va har bir tashkilot keng qonunni qanchalik ehtiyotkorlik bilan talqin qilishiga bog'liq.

O'zbekiston allaqachon muhim yutuqlarga erishdi va Yaponiyani so'zma-so'z nusxalashi shart emas. Biroq, u qolgan bo'shliqlarning aksariyatini juda oddiy tarzda bartaraf etishi mumkin: eng nozik biometrik foydalanish uchun aniq, amaliy ko'rsatmalar berish, ma'lumotlarni qancha vaqt saqlash mumkinligi va chet elga yuborilganda qanday himoya qilinishi kerakligi haqida aniq qoidalarni qo'shish va ma'lumotlarni himoya qilish bo'yicha vakolatli organga muntazam tekshiruvlarni o'tkazish uchun ko'proq mustaqillik va resurslar berish orqali. Ushbu choralarni ko'rish O'zbekistonning raqamli rivojlanishini sekinlashtirmasdan, uning himoyasini Yaponiyaning tasdiqlangan modeliga ancha yaqinlashtiradi va biometrik texnologiyalarga nisbatan jamoatchilik ishonchini ancha oshiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. DLA Piper. (2025). Data Protection Laws of the World: Uzbekistan. DLA Piper. Manba: <https://www.dlapiperdataprotection.com/>.
2. Morgan, R., Kowalski, J., & Given, P. (2025). Face-off: the intersection between biometric technologies and data protection law. PDP 25 7 (7). LexisNexis.
3. Ng, R. (2006). NOTE: Catching Up To Our Biometric Future: Fourth Amendment Privacy Rights and Biometric Identification Technology. 28 Hastings Comm. & Ent. L.J. 425. LexisNexis.
4. Rustam, T. (2024). Biometric Identification in Uzbekistan's Legal System. International Journal of Law and Policy, 2(8), 42–54. <https://doi.org/10.59022/ijlp.217>.

5. Personal Information Protection Commission (PPC), Japan. (2024). Guidelines on the Protection of Personal Information. PPC Website. Manba: <https://www.ppc.go.jp/en/>.
6. Government of Japan. (2023). Act on the Protection of Personal Information (APPI, Amended). Ministry of Justice. Manba: <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/>.
7. Chambers and Partners. (2025). Data Protection & Privacy 2025 - Japan. Manba: <https://practiceguides.chambers.com/>.
8. Clifford Chance. (2024). Amendments to the Act on the Protection of Personal Information of Japan Proposed for 2025. Manba: <https://www.cliffordchance.com/>.
9. Clarip. (n.d.). Japan's Efforts to Enact New Data Privacy Regulations. Manba: <https://www.clarip.com/>.
10. EuroCloud. (n.d.). Predicting the Next Amendment of the Japanese Privacy Law. Manba: <https://eurocloud.org/>.
11. Cookie Script. (2025). Japan's Act on the Protection of Personal Information (APPI). Manba: <https://cookie-script.com/>.
12. Global Compliance News. (2024). Japan: Personal Data Protection Commission – Announces Interim Report of Triennial Review. Manba: <https://www.globalcompliancenews.com/>.